

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 JULI
1939

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

14e JAARGANG
Nº 7

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

HET NIEUWS VAN DE UTRECHTSCHER REGERINGS- COLLEGES IN DE 17de EEUW. I.

In haar academisch proefschrift over „de eerste couranten in Holland” (Amsterdam, 1938) heeft mejuffrouw dr. Annie Stolp o.m. een hoofdstuk aan „het nieuws van de regeeringscolleges” gewijd, om aan te toonen „dat in regeeringskringen belangstelling voor nieuws van allerlei aard bestond. De centrale regeeringscolleges zoowel als de stedelijke magistraten zochten contact met de buitenwereld”. De schr. noemt dan enkele voorbeelden uit het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw, die op het nieuws betrekking hebben, dat door de staten- of admiraliteitsboden bij voorkomende gelegenheden, of door de boden der postmeesters op meer geregelde tijden mondeling werd overgebracht, en op de tijdingen, die vooral door de voor die dagen vlug en goed ingelichte klerken van regeeringscolleges in afschrift werden verspreid.

Wat Utrecht aangaat, ontleende dr. Stolp een mededeeling aan de kameraarsrekening van 1628/1629 (blad 30/31), waarin de belooning van „Guilliam Eyckelmans bode vande admiraliteyt tot Rotterdam” verantwoord staat „van dat hij de eerste missive van advertentie vande compste vanden generael Pieter Heyn aende vroetschappe deser stadt gebracht heeft”. Dat bericht van de verovering der zilvervloot in de baai van Matanzas bij Cuba op 8 September 1628 had twee maanden noodig om Utrecht te bereiken, want uit de vroedschapsnotulen blijkt nader, dat het in de vergadering van 10 November d.a.v. werd bekend gemaakt en met 12 gulden, later tot 15 gulden verhoogd, werd beloond.

Over den aankoop van gedrukte couranten en van gedrukte nouvelles door de regeeringscolleges doet dr. Stolp geen mededeelingen. Toch is het wel waarschijnlijk, dat deze soort nieuwstijdingen af en toe ook al aangekocht werden, om ter stads secretarie ter lezing gelegd of bij de raadsleden rondgezonden te worden. Eerst over het boekjaar 1631/1632 evenwel, dat is omstreeks 14 jaar na de verschijning van de eerste Nederlandsche courant (vgl. dit Maandblad blz. 37), blijkt uit de kameraarsrekening, dat de bezorging van couranten en nouvelles te Utrecht aan een bepaalden leverancier werd opgedragen, en tot bijna aan het einde

der 17de eeuw staat deze levering onder het hoofd „uytgeven van pampier, pennen, boeken enz.” in de stadsrekeningen vermeld.

Omstreeks 1630 was de „capiteyn Adriaen Booth (de jonge), majoor der stadt”, tevens als boekverkooper opgetreden. Evenals de meeste andere Utrechtsche boekverkoopers der 16de en der 17de eeuw, die met de stadsleveranties begunstigd werden, was hij door familierelaties nauw aan één der Utrechtsche burgemeesters verbonden.

Volgens de rekening 1631/1632 (blad 58a) werd de eerste maal aan

„Adriaen Boot(h) betaelt dsomme van tsestich guldens twee stuuvers ende acht penningen voor alsulcke courantes, caerten en andere novelles als hij een geheel jaer in deser stadts secretarye ende elders geleverd ende laten volgen heeft, blijkende bij specificatie, ordonnantie ende quictantie.”

Die specificatie is bewaard gebleven en bevestigt de opvatting van dr. Stolp, dat in nieuws van allerlei aard belang werd gesteld. De titels van verscheidene op de rekening genoemde vlugschriften geven zelfs den indruk, dat de belangstelling zeer algemeen was en vaak uitging boven onderwerpen, die in verband met het bestuur der stad wetenswaardig schijnen.

't Spreekt vanzelf, dat kaarten en novelles, die de politieke verhoudingen of den economischen toestand van Europa raakten, werden aangeschaft, maar ook werden meerdere exemplaren aangekocht van „den Italiaenschen waersegger” en van de rijmelarijen van Jan van der Veen, den Deventerschen apotheker-poeet, die door zijn „Verhoor-, Caets- en Verheven-spelen” nogal opspraak verwekte. Aan de schotschriften „Postillion om graef Johan te soecken” en „Graef Johans watersucht”, die Jan van Nassau, een neef van Willem den Zwijger, ten onderwerp hadden, werd eveneens de noodige aandacht geschonken. Graaf Jan had zich in den Staatschen dienst verongelikt geacht, was katholiek geworden en naar het Spaansche leger overgegaan. In den slag op het Slaak van 12/13 September 1631 werden de door hem aangevoerde Spanjaarden door de Zeeuwen verslagen, zoodat hij over het water moest vluchten. Ook Vondels gelegenheidsverzen, de „Triomftorts over de neerlaegh der koningklycke vloote op het Slaeck”, en het „Lijckoffer van Maeghdenborch”, ontstoken voor Gustaaf Adolf, den „arm der Duytsche vryheyd”, werden graag op het stadhuis gelezen, evenals de Latijnsche huldezangen van Caspar van Baerle: „Tropheum Barlaei”, „Mercator sapiens Barlaei” en „eiusdum Athenorum”.

Slechts de laatste twee posten der rekening hebben op Booths levering van couranten betrekking en vermelden:

„sedert den 2 February 1631 tot den 2 February 1632 alle weecke drie couranten ordinarijs komt mij volgens accord f 9.—.—
noch op den jare voors. extraordinarijs inde secretarye ende raetkamer der stadt gehaelt hondert negen en twintich couranten f 9.13.8”

Jammer is het, dat geen enkele courant nader is aangeduid en dus niet meer kan worden nagegaan welk blad het meest betrouwbaar werd geacht.

Na Booth's overlijden (28 Mei 1638) zette zijne weduwe, Magdalena Voscuyl, de zaak voort en na haar verscheiden (6 Januari 1662) werd haar nicht, Anna van Vianen, „geadmitteert totte leverantie”. Zij stierf omstreeks 1691, maar na 1676 worden couranten en nouvelles niet meer in haar rekening genoemd. Allengs waren Gysbert en Roedolph van Zijll (van 1664—1677) en Jurriaan van Poolsum (van 1675—1683) voor de levering daarvan in aanmerking gekomen. Na 1683 schijnen van stadswege geen couranten meer aangeschaft te zijn. E.

KONING LODEWIJK TE IJSSELSTEIN.

De Utrechtsche courant berichtte in haar nummer van 12 September 1808 d.d. 9 September uit IJsselstein:

„Heden namiddag ten drie uren, hadden wij het genoeg Z.M. onzen geliefden koning, binnen onze muuren te zien; hoogstdezelve wierd aan de Geinbrug door den bailluw deezer stad en den schout van Benschop opgewagt, en buiten de IJsselpoort door het gemeente bestuur deezer stad, geadsisteerd door den heer drost van dit quartier, gereciperd: welke aldaar Zijne Maj. de sleutels der stad aanboden, dan welke door hoogstdezelve op de gratieuste wijze wierden terug gegeven.

Vervolgens na de door den heer J. Blanken nieuw geinventeerde schutsluis buiten de Benschopper poort geinspecteerd te hebben, begaf Zijne Maj. zich naar het stadhuis, onderhield zich op de alderminzaamste wijze met het gemeente-bestuur over de belangen der stad en inzonderheid over den staat van derzelve finantien, ontving voorts aldaar verscheidene commissien, als van bailluw en scheepenen deezer stad, de besturen van Benschop en Noord-Polsbroek, als mede de kerkenraaden van het hervormd en r.c. kerkgenootschap, en voorts van onderscheidene particuliere personen, zijnde Zijne Maj. ten 5 uren van hier weder naar Zoestdijk gereturneerd, niet zonder de grootste blijken van hoogstdezelvs mildaardigheid te hebben nagelaten, zoo aan de armen der onderscheidene gezindheden als van particuliere personen, waar door deeze heuchelijke dag tot groot genoeg van alle ingezetenen afgelopen is, en lang in gezegende gedagtenis blijven zal.”

Dit bezoek van koning Lodewijk gold in de eerste plaats, zooals de Koninklijke courant, de Staatscourant dier dagen, van 14 September 1808 nader verklaarde, om „de nieuwe schutsluis, door den inspecteur-generaal J. Blanken uitgevonden, en buiten de Benschopper poort gelegd, te bezigtigen, om dezelve te zien beproeven en het noodige onderzoek wegens derzelve nuttigheid te doen.”

Door den genoemden waterbouwkundige waren waaivormige sluisdeuren ontworpen, die bij de opening der sluis naar weerszijden werden uitgedraaid in daartoe buiten de schutkolk opgemetselde ruimten. Daardoor was het mogelijk de sluis te openen, zonder de waterstand in de kolk eerst op gelijke hoogte met dien van het buitenwater, of omgekeerd, te hebben gebracht. Bovendien waren de bouwkosten belangrijk geringer dan die van andere sluisconstructies.

De prioriteit dezer uitvinding werd Blanken door zijn collega A. F. Goudriaan, den inspecteur-generaal over den waterstaat in het tweede district betwist, zooals uit verschillende in druk verschenen geschriften blijkt. De strijd schijnt echter ten gunste van Blanken te zijn beslecht, want bij koninklijk besluit van 10 November 1808 werd hem „wegens zijn uitvinding van nieuwe sluisdeuren, octrooi voor 20 jaren geaccordeerd, zoodanig, dat van elke zoo te maken sluis, aan hem zekere uitkeering zal moeten geschieden”. Op sluizen, „als geheel of met subsidie van 's landswege gemaakt wordende”, was deze bepaling niet toepasselijk.

Om de praktische beteekenis der uitvinding te kunnen beoordeelen, was de directeur-generaal van den waterstaat reeds bij k.b. van 13 April en 14 Mei tevoren „geautoriseerd, om f 3900.— te impenderen, om volgens het publiek gemaakte project eene proet te nemen met een sluisje te IJsselstein”.

Toen deze sluis haar voltooiing naderde, had de koning 20 Augustus 1808 besloten, „dat er bij wijze van tentoonstelling eene werking ten proeve voor het publiek met de sluisdeuren aan de Benschopper schutsluis te IJsselstein zal geschieden, en (waren) de generaal-majoor Krayenhoff, de professor van Beeck Calkoen en de architect Schilling benoemd om deze nieuwe inventie te examineren”. Dat onderzoek had, zooals uit de Utrechtsche courant van 5 September blijkt, den 30 Augustus „ten aanschouwe van veele lieden” plaats gevonden, en hadden „de vereischte proeven, met verschillende waterstanden, zoo met het binnen- als buitenwater, volkomen voldaan”. Ook de koning toonde zich bijzonder tevreden over den bouw en de werkwijze en gelastte, „dat deze sluizen voortaan den naam van den eersten uitvinder derzelven zouden dragen”, dus Blanken-sluizen zouden heeten, en dat de directeur-generaal van den waterstaat den luitenant-colonel „eene blijk van hoogstdezelfs goedkeuring” zou overbrengen.

Tijdens het verblijf van den koning op het stadhuis schijnt het gemeentebestuur in de gelegenheid te zijn geweest, om een reeds afgedane zaak opnieuw ter sprake te brengen.

Volgens de Staatsregeling van het Bataafsche gemeenebest van 1801 was „IJsselstein onder Holland” gebleven (art. 21), maar bij de Staatsregeling van 1805 was „IJsselstein, mitsgaders de schout-ambten van Benschop en Noord-Polsbroek, alsmede Jaarsveld” bij het departement Utrecht ingedeeld geworden (art. 10).

Nu rustte op de voormalige baronnie van IJsselstein, waartoe de genoemde gemeenten hadden behoord, een oude schuldenlast van totaal f 64.866.16, en meenden de betrokken besturen, dat hunne gemeenten niet met dezen last bezwaard mochten blijven en dat deze schuld door de Bataafsche republiek moest worden overgenomen. Om dat te bereiken hadden zij een verzoek om „voorziening over de betaling der interessen en aflossing der baronnie-schulden” tot het landsbestuur gericht.

Nadat deze zaak sedert 18 Maart 1807 „commissoriaal” was geweest, kwam den 2 Februari 1808 eindelijk het koninklijk besluit af, waarbij werd „gedifficulteerd in het verzoek om de schulden van de voormalige baronnie van IJsselstein nationaal te verklaren”.

Op dit besluit kwam de koning echter tijdens zijn bezoek op 9 September 1808 ten gunste van IJsselstein terug, nadat, zooals de Koninklijke courant van 14 September d.a.v. bekend maakte, „Z.M. zich overtuigd had, dat de vereeniging dezer stad, met het departement Utrecht hare uitgaven en lasten veel vermeerderd had”. Toegezegd werd, „dat eene vrij aanzienlijke schuld der stad, waarover reeds bij den staats-raad deliberatien waren, tot lasten van het rijk komen zoude”. In aansluiting op deze toezegging verscheen reeds 19 September 1808 het decreet „houdende dat bij alteratie van het besluit van 2 Februari de schulden der voormalige baronnie van IJsselstein als nationale schuld zullen worden aangenomen”.

IJsselstein had en heeft reden om met dankbaarheid aan den bouw en vooral ook aan de koninklijke inspectie van het Blankensluisje in de Benschopperwetering terug te denken. E.

BOEKAANKONDIGING.

Opgravingen op het Domplein te Utrecht. Wetenschappelijke verslagen. IV: C. W. Vollgraff en G. van Hoorn, De opgravingen in Juni en Juli 1935. Haarlem, 1938. (IV en 32 blzn. met 23 fign. en 15 pltn.). 2°.

Van de nu wel in binnen- en buitenland vermaard geworden opgravingen op het Domplein te Utrecht verschenen de wetenschappelijke verslagen van de graafcampagnes van Nov.-Dec. 1929 en de maanden Juni en Juli 1933 in het jaar 1934 (zie dit Maandblad IX-1934, blz. 62-64); die van de opgravingen in de zomermaanden van het jaar 1934 in 1936 (Maandblad

XI-1936, blz. 68-72), terwijl nu enkele maanden geleden het vierde deel dier verslagen het relaas zijn komen geven van het resultaat der opgravingen van Juni en Juli 1935. Een dergelijke vertraging is, gezien de omvangrijke hoeveelheid materiaal, die telkens verwerkt moest worden, wel onvermijdelijk, maar heeft toch ontegenzeggelijk zijn bezwaren, nu sedert de campagne, waarover laatstelijk verslag werd uitgebracht, in de lente van 1936 en in den zomer van 1938 nieuwe opgravingen ter plaatse hebben plaats gevonden, welke resultaten de interpretatie van vroegere of zijn komen bevestigen en uitbreiden of mogelijk zouden kunnen tegenspre-

ken, waardoor men tegenover een reeds door de feiten achterhaald verslag niet meer zoo onbevungen kan staan, als wenschelijk is. Maar gelukkig is dit bezwaar in de praktijk niet van al te ernstigen aard gebleken.

Het terrein van de tusschen 3 Juni en 20 Juli 1935 ondernomen ontgraving lag in hoofdzaak vlak ten Noorden, ten Westen en ten Oosten van het standbeeld van Jan van Nassau. De graafput besloeg een rechthoek van 20 bij 10.25 M. (O.W.—N.Z.), waar aan de Zuidzijde het genoemde standbeeld voor de helft in was blijven staan. Aan haar N.W. hoek had de put een kleine uitbreiding in noordelijke richting, om verbinding te krijgen met de opgravingsput van 1929.

De leiding der werkzaamheden berustte evenals in 1934 bij Prof. Dr. C. W. Vollgraff. Ook de dames en heeren, die dezen in dat jaar, ieder op hun gebied, assistentie verleenden, hebben in 1935 zich weder door hun hulp verdienstelijk gemaakt.

Het verslag telt zes hoofdstukken (A.—F.). Hoofdstuk A. dan verhaalt van wat deze opgraving nader geleerd heeft ten aanzien van den in 1587 wel zeer grondig gesloopten St.-Salvator. In 1934 was het gelukt een gedeelte van het transept der kerk te vinden en de breedte van het gebouw te bepalen. De ligging van de tramrails ter plaatse waren nu een beletsel, om te onderzoeken, hoever het transept zich naar het Oosten verder uitstrekte en waar het koor begon. Een strook van 8.50 M. in O.-W. richting bleef dus het opgravingsgebied van het jaar 1934 van dat van 1935 scheiden. Wat men thans aan fundeeringen heeft gevonden — bij den absoluten afbraak van het kerkgebouw is elk stuk opgaand muurwerk verdwenen — heeft zeer zeker behoord tot de N.-zijde van

het koor en de ten N. daaraan aansluitende kapellen. Daarnaast heeft men thans duidelijke resten gevonden van de vloeren van de koorcrypt en van die der kapellen. De ontdekking van dien N. muur van het koor heeft, aangezien de ligging van de N.- en Z.-muren van het transept reeds bekend was, de mogelijkheid geschapen, ook de breedte van het koor en den boog van de absis te berekenen.

Het koor moet ongeveer 19 M. breed en 20 M. lang geweest zijn. Ook de ligging van den bodem van de crypt kon worden vastgesteld, waarbij bleek, dat de vloer van het koor aanmerkelijk hooger dan die van het transept moet gelegen hebben, wat trouwens uit geschreven en geteekende bronnen bekend was. Ook wat de opgraving geleerd heeft ten aanzien van bovengenoemde kapellen, sloot zich bij die bronnen aan. Fragmenten van gepolychromeerd beeldhouw- en ornamentwerk werden her- en derwaarts aangetroffen.

In het O.-gedeelte van de opgravingsput werd van uit een punt in den N.-rand van den kuil een in Z.-O. richting doorlopende tufsteenen muur aangetroffen, die klaarblijkelijk, hoewel hij niet geheel in diens verlengde ligt, een voortzetting is van de in 1929 ontgraven scheidingsmuur van de immuniteiten van den Dom en van St.-Salvator. Op een anderen, met een scherpen hoek zich aan de O.-zijde van den eerstgenoemden aansluitenden, muur werden liggende aange troffen fragmenten van een bijna levensgroot bisschopsbeeld van zandsteen, die echter in zulk een toestand verkeerden, dat zij niet meer te behouden waren. Ook werden overblijfselen van tufsteenen lijkkasten gevonden, verder een groote, gemetselde zinkput uit de tweede helft der veer-

tiende, of de eerste der vijftiende eeuw, en ten slotte in den Z.-O. hoek der put twee in Z.-O. richting verloopende muurfundeeringen, die ouder moeten zijn dan de romaansche St.-Salvatorkerk en toch behoord hebben tot een gebouw, dat op een hooger niveau lag dan deze. Mogelijk hebben zij een gebouw gedragen, dat bij den Dom behoorde, b.v. een zeer oude kloostergang.

Hoofdstuk B. geeft een opsomming van wat in de bij de opgraving nu naar onderen volgende lagen tot aan den jongsten romeinschen burcht (300—1000 na Chr.) aan vondsten is aangetroffen, waarbij een groote hoeveelheid scherven van Pingsdorfer aardewerk, die op een bewoning van het oostelijk gedeelte van dit terrein omtrent de 10de eeuw wijzen, de aandacht trekt. Weinig talrijk waren de vondsten van Karolingisch, Merovingisch of ouder Germaansch aardewerk. Verder zijn te vermelden een angelsaksische sceatta uit de 8ste eeuw en enkele voorwerpen uit den volksverhuizingstijd, als scherven van grof-Frankisch aardewerk, een eikel van bladgoud, drie vormlooze fragmenten van een zilveren sieraad en een fragment van een geëmailleerde bronzen fibula. Curieus is ook de vondst geweest van een verzameling aaneengeroest ijzerwerk, als jachtsprietten, lansspitsen, muurringen, sleutels, kettingen, haken e. d. Prof. Vollgraff plaatst ze in de zesde of zevende eeuw en beschouwt ze als den voorraad van een rondreizenden Frankischen koopman, die dezen op een gegeven oogenblik in den grond heeft verstopt en later niet meer is komen ophalen. Ten slotte werd uit deze periode een fragment van een beenen kam aangetroffen, waarvan soortgelijke exemplaren over geheel Noord-, Midden-

en West-Europa zijn aangetroffen, die uit den laten keizertijd (hoewel zij niet van Romeinschen oorsprong zijn) of uit de eerste helft van den volksverhuizingstijd dateeren.

Het nu volgende hoofdstuk C. behandelt de laag van de jongste, de steenen, Romeinsche legerplaats. Het ging hier om het uitgraven van de fundeeringen van het Z.-gedeelte van het praetorium dezer legerplaats, die dan ook werden aangetroffen in de grondslagen van vijf rechthoekige vertrekken, waarvan het middelste en grootste het sacellum was, het vertrek, waarin de veldteekens der troepen werden bewaard. De uitgestrektheid en de ligging van het geheele praetorium kan nu als bekend worden vastgesteld en daarmee de ligging van de nog niet aangetroffen muren van het castellum, als ook de ligging van de vier poorten er van. In O.-W. richting bleek het praetorium 23,65 M. (80 romeinsche voeten) breed. Belangrijk is ook, dat bij deze opgraving overblijfselen gevonden zijn van het praefurnium van het hypocaustum van het praetorium, de stookruimte voor de centrale verwarming, en van het buizenstelsel ter distributie van de daar opgewekte warmte, alsmede van het hypocaustum (de ruimte voor de verwarmde lucht) zelf. Evenzoo van beteekenis is de vondst in het sacellum van de basis van het heiligste teken der soldaten, welke daar reeds geplaatst moet zijn, vóór het sacellum zelf werd opgericht. Een muntvondst daar ter plaatse geeft als terminus post quem van den bouw der steenen legerplaats \pm 150 n. Chr., in overeenstemming met wat reeds eerder over den tijd van den bouw van den ringmuur van de steenen legerplaats was vastgesteld. Voor de details van het onderzoek van de resten van het praetorium

en zijn omgeving zij naar het verslag verwezen.

Twee bij deze opgraving gevonden brokstukken van inscripties laten geen gevolgtrekkingen toe. Een andere muntvondst bevestigt wat uit andere vorige vondsten bekend was, n.l. dat de legerplaats in de eerste helft der derde eeuw bezet was. Van de talrijke legioenstempels, op tegels en pannen voorkomende, verdient er één vermelding, die een tot nu toe onbekend één-en-dertigste legioen vermeldt, terwijl een stempel der 6de cohorte der Batavierien het woord *Bataborum* afgekort in ligatuur tot *BB* vertoont.

Uit een brandlaag, die door den geheelen kuil op een hoogte van \pm 3.28 M. + N.A.P. is waargenomen, blijkt, dat het praetorium na den terugtocht van de Romeinen uit deze streken is verbrand. Daarna is de bouwval door de Franken tot op den beganen grond geslecht.

Hoofdstuk D. De tweede houten legerplaats. Van deze, ter vervanging van de in 69 n. Chr. door de Batavierien verbrande oudste legerplaats gebouwd en die van 70 tot 150 n. Chr. bestaan heeft, zijn op een ten gevolge van de ophooging van het terrein na het jaar 69 hooger gelegen niveau dan dat van vóór dat jaar, de palen aangetroffen. Uit haar ligging eenig gebouw te construeeren, is ook ditmaal niet mogelijk gebleken. Vondsten van versierde en gestempelde terra sigillata in deze laag bevestigen weer de reeds vroeger vastgestelde dateering.

Hoofdstuk E. Het onderzoek van het aangetroffen paalwerk in de laag van de oudste houten legerplaats leidde tot eenige conclusies ten aanzien van de constructie van het houten bouwwerk en van de ligging van de achter- en frontmuren van het sacellum en de aangrenzende dienstvertrekken van

het oudste houten praetorium. Versierde en onversierde en gestempelde terra sigillata-scherven bevestigden ook nu en hier weer den tijd van het bestaan dezer legerplaats onder de regeering van keizer Claudius.

Hoofdstuk F. bevat de beschrijving der gevonden voorwerpen en wel in de navolgende groepeerings. I. Romeinsch: 1. metaal: a. munten, b. bronzen voorwerpen, c. ijzeren voorwerpen, d. looden voorwerpen; 2. aardewerk: a. terra sigillata, b. wit aardewerk, c. geveerd of gelakt aardewerk, d. Belgisch aardewerk, e. aardewerk met ruwen wand, f. wrijfschalen, g. inheemsch aardewerk, h. lampen, i. slingerkogels, j. dakpannen en vloertegels met militaire stempels, k. hypocausttegels; 3. glas; 4. stuc; 5. huttenleem; 6. steen.

II. Volksverhuizingstijd IVde—VIde eeuwen: 1. metaal: a. brons, b. goud, c. ijzer; 2. aardewerk; 3. glas; 4. been.

III. Middeleeuwsch en later: 1. metaal: a. munten; 2. aardewerk; 3. glas; 4. stuc; 5. steen.

Een bijlage van de hand van den heer L. A. W. C. Venmans beschrijft de bij deze opgraving in bindmateriaal en in den bodem aangetroffen mollusca.

Tenslotte geeft de leider der opgraving een verbetering ten aanzien van de benaming van een vroeger door hem gereconstrueerden z.g.n. arcus quadrifrons (zie de Wetenschappelijke verslagen I-II, blz. 10 en III, blz. 88).

Evenals aan de vorige verslagen is ook thans weer aan het onderhavige een reeks fotografische en geteekende afbeeldingen toegevoegd, terwijl in den tekst vele illustraties het betoogde verduidelijken.

Mogen de verslagen van de jaren 1936 en 1938 niet te lang op zich laten wachten. W. A. F. B.